"GRAĐANINU PETRU PETROVIĆU"

Nema više Bušatlije – u Skadru je brat mu Ibrahim i sve je oko njega u ranama i potišteno od dva teška poraza. Brđani se čvrsto pribijaju uz Crnu Goru – granica slobode obuhvatila je još i Pipere i Bjelopavliće. I vladika bi da predahne. Ali mu se ne da.

«Nestalo je krvopije iz Skadra, ali ostade među nama domaći Bušatlija – krvna osveta. Teško je pomiriti dva zavađena čovjeka, još teže dva bratstva ili plemena. A kako li je tek miriti dvije ljute nahije!»

Uza sve te brige naljuti ga jedan sitni spor. Potegao kaluđer Mrgud da iz Cetinjskog manastira ide u Budvu. Molila ga ostala bratija da ostane, molio ga i vladika. Uzalud. Naljutio se stari kale i dojadile mu tegobe i isposnički život uz vladiku, pa hoće malo mirna hljeba u Primorju. I traži da mu se dadne što je njegovo, što je dugogodišnjom službom i trudom u manastiru stekao kao svoju imovinu. Vladika se najprije zapanji i sijevnu od ljutine:

Otkud se zna šta je čije? Sve je ovo tečeno zajedničkim trudom mnogih vladika i kaluđera i nikad niko nije tražio svoj dio. Jer nijesmo radili za sebe.

No, vladika se primiri i hladnije razmisli: možda onaj Mrgud ipak ima neko pravo; vijek je tu ostavio, a sad treba da ode bez ičega. Pa se razvedri i reče Teodosiju Mrkojeviću:

Vidiš li, oče, šta dočekasmo – da se manastir cetinjski dijeli s Mrgudom!

Pa naredi da Teodosije sa dva čovjeka razvidi šta bi se moglo pružiti Mrgudu da ne sirotuje.

Potom odredi kmetove i sazva ljude iz Riječke i Lješanske nahije da se pomire. Nije se radilo o kakvoj maloj čegrsti – bila je pala pedeset i jedna glava! Najprije su dvadeset sedam lješanskih glava prebili za dvadeset četiri riječke, s tim da se plate one tri preostale glave lješanske. Potom redom prebiše rane za rane, pa odlučiše da se namire pljenovi, preuzimi i deračine i da se dadnu kumstva i pobratimstva.

Pričeka vladika da se sve svrši, pa onda svojom rukom napisa:

«Ja Vladika Petar Petrović podpisah i pečatom potvrdih i koji ne bi posluša takvi od Gospoda Boga da bude proklet.»

Malo potom, krenuo vladika neveliku ali biranu vojsku, minu preko Brajića i zaputi se naniže – k moru.

U ljetnje jutro pred vladičinim očima pukla morska širina, pa se negdje iskri i svjetluca, negdje se modri, smirena kao ulje, a ovdje i onamo razigrava se po njoj laki pirak, pa se namreškana voda zasivi, a tamo gdje se kriju daljine ne vidi se početak neba. I upravo zbog tog stapanja, zbog plaveti i prostranstva, vladici se čini da more ima u sebi nečeg nebeskog i kad je krotko i kad ga bjesovi spopadnu.

Sići s vojskom na one tople obale, gdje se slana pjena nikad ne suši – to je stari njegov san. Ne samo njegov. Taj san primio je u nasljeđe od upokojenih vladika, kao što je naslijedio turske prijetnje i pohode, pred svakim uspravljen stas i žudnju za slobodom, i krvave zađevice i gladi, i

bolesti na mnogim uzglavljima, i tmine pod kapama gorštaka, tmine koje obasja stravična munja ili kakav prirodni bistri vrutak.

Sići s veselom momčadijom, kao na svadbu, dok jatagani ne slute krv a kremenjače drijemaju o ramenu. Sići k narodu koji čeka vladiku kao oslobodioca. K narodu pitomijem i nešto prosvjećenijem nego što je narod u brdima. Sići k podanicima mletačkim koji su već naviknuti na malo reda i pokornosti zakonima zemaljskim. Takav bi narod primjerom olakšao vladici da unese među svoje gore bar onoliko zrakova svjetlosti i smirenja.

Sa bijela konja sjahati na onaj sijev pijeska, gdje ti se čini – uvala je raširila kamene ruke da se zagrli s vodom. Sjuriti među masline i pomorandže, k onim nevisokim primorskim borovima, k rumenom i bijelom cvjetanju oleandara, k sunčanim plamsajima brnistre. Sići k ribarima, barkama i lađama, imati bar jednu luku, bar jedan otvoreni dušnik prema svijetu; da možeš dočekati prijetalje, s mora – na svoj prag, da se možeš nadati flotama prijateljskim, da se ima gdje iskrcati oružje i oprema i hrana, ako ih daleki pokrovitelj uputi, da osjećaš zaleđe i širinu. I načiniti solane – za stada i solila na planinama, za kastradinu i za koprive i sve obroke. I da se ne trguje više na tuđim pazarima, gdje planinci obično bivaju opljačkani. I da bar jedan gradić bude u državi.

Došao je trenutak da se, makar i za kratko, iziđe na obale, da se u tome narodu probudi osjećanje bliskosti s Crnogorcima.

Taj trenutak vladici ne daruje niko drugi do Napoleon. On je polomio zube venecijanskom lavu – u Mlecima je nova demokratska uprava. Otud je vladici donio pismo emisar Jovović, a u pismu je kliktaj: «Građanine Mitropolite!» Ta riječ – građanine – nekako mu je daleka i

neobična, ali i draga. Velika bi to bila riječ da je nijesu izrekli oni bezbožni ustanici na pariskim barikadama. To je riječ koja zbližava ljude, koja daje isto ponosno ime velmoži i siromašku s kačamarom u ruci. «Ali, oni bezbožnici s pariskih ulica, oni bogohulnici! No, neka ih sada.»

U mislima prelazi ono što se zbivalo prije nekoliko dana. Dohodili su mu Turci i nudili sporazum da zajedno osvoje Primorje. Ali vladika se privolio porukama koje donese Jovović. Pošto se u Kotoru nalazio providur koji ne priznaje novu mletačku upravu, valjalo je pobuniti narod u Župi (to će pripremiti Jovović preko svojih ljudi), a onda će vladika sići s vojskom da zavede red i mir. Zna vladika: u Primorju su razna raspoloženja kod naroda – ne zna se pravi i najbolji put. Mnogi se ljudi kolebaju između svojih želja i onoga što bi moglo biti samo manje zlo (već se osjećaju prsti velikih sila i sve je u jednom vrenju). Vladika se stoga ne kreće da čini usluge bilo kome – ni Veneciji ni Beču – već da za svaki slučaj zaposjedne obalu kod Budve i sačeka događaje. Ako postoji makar i mala i najmanja nada da će od toga biti nekog dobra za Crnu Goru i ovaj kraj, dužan je da ne propusti ovu priliku.

I eto ga dočekuju Maine i Pobori. Ređaju se pokraj puta kud nailazi vladičina vojska, jer to je vojska čuvena po dobijenim bojevima. Podižu uvis kapice i viču:

Živjeli!

Živio naš vladika!

Brzaju i žene s djecom uz skute i u naručju. Mlađi se ljudi odmah laćaju skrivena oružja i pristupaju vladici i mole ga da ih primi u svoju vojsku.

A vladika odobrava i jaše bijelca naprijed, odmah iza barjaka koji je sve bliže kapijama staroga grada.

I u Budvi je radostan doček. Izlazi Zanović i grli se s vladikom. Nad utvrđenjem se oglasi jedno staro topče.

Galebovi uz krike odletješe prema stijenama Mogrena.

Vladika je nasmijan, prilazi Budljanima, zdravi se sa svima i pita ih, pola u šali:

S kim ste danas, znali se načisto?

S tobom, sveti vladiko!

S tobom i s Crnom Gorom!

Sad se vladika uozbilji. Pita:

A ostali duž mora i po Boki?

A ko će ih znati, moj sveti gošparu! Jedni zbore: «Uz Crnu Goru»; biće da je tijeh ponajviše. Oni katolici, što ni gavicu ne pojedu prije no će se po triput prekrstiti, oni viču: «Sklonimo se pod bandijeru bečkog ćesara!» A nešto mlađe gospode, koji su ti malo šijence izučili, penju se na tavuline i drže govore: «Mi smo ti», zbore, «za novu mletačku vladu i za demokratiju!» Pa, nađi čvor na toj mreži, moj sveti gošparu!

Vladika se odmah daje na posao: u gradu se postavlja uprava i sud i stanu se goniti krivci koji su koristili dane bezvlašća za nasilje, pljačku i krađu.

I dočuju: katolici u Boki ne miruju; sazvali su zbor u Perastu i uputili poziv austrijskom đeneralu Rukavini da dođe s vojskom u Boku. I čuje se još: francuska flota stigla je do Jonskih ostrva.

Živalj je uznemiren. I Crnogorci iz vladičine sredine počinju se kolebati: nijesu sigurni da je bilo premudro što su metnuli svoju ruku u procijep (sva je prilika da će se Francuzi i Austrijanci okršiti oko Boke i drugih primorskih krajeva).

Zabrinu se vladika, i njega obuzima sumnja. Dugo se savjetuje sa svojim glavarima, pa sa viđenijim ljudima iz Budve i okoline. Onda ponovo o svemu razmišlja. Kako bilo, izgleda da se neće ispuniti njegove nade o pripajanju ovog kraja Crnoj Gori.

Sazva skup glavara iz Budve. Sa toga skupa bi objavljen proglas: Budva dragovoljno očekuje i prima austrijsku upravu i nada se pravima koja su joj i ranije bila data; a do toga časa Budva «izabira za svoga pokrovitelja, zaštitnika i sudiju Petra Petrovića, mnogoslavnog arhiepiskopa i mitropolita crnogorskoga».

Tako je vladika dobar dio ljeta ostao u Budvi. Dijelio je pravdu, pomagao sirote i iznemogle, sastajao se s popovima i kaluđerima i korio ih zbog nerada i nebrige o ucvijeljenima, zbog podmitljivosti i svađa međusobnih i raznih drugih nepodobnosti. Okupljao je i ljude iz okoline i davao im savjete i molio da se izglade sporovi sa obližnjim crnogorskim naseljima.

A pred veče bi vladika, gdjekad – ako ugrabi priliku – posjedio sam na kakvoj stijeni uz more i slušao neprekidni govor vode i utapao oči u kolebanje njenih odsjaja. A jednom se čak izu, zagrnu nogavice i spusti stopala u slanu vodu i ostade tako nekoliko trenutaka, sav prožet jezom. Najednom mu bi neprijatna sablasna bjelina mršavih nogu, prelomljenih i lelujavih u vodi, pa ih trže i sakri poda se da se osuše.

Onda ode da sluša razgovore lađara. O čemu li to pričaju na palubi, dok crni trup češe svoj bok o kameni pristan?

Sijeda na obli, fino tesani kolon i čuje odlomke:

Oli si bedast? Kontaš da će Francuz navigavat...

Eto ga kod Krfa, gospe ti, čisti grlo topovima!

...oni se vladika prepao... oće uzbrdo...

Muč', balordo! On je sjeka Turke ka pipune!

Ma, da ne dođe do kakve batalje na moru, e...

I tu nastade takva ribarska psovačina da vladika zatisnu uši i ubrzo se udalji. Nađe svoga brata Stijepa i Dolčija i dugo je s njima sjedio ne progovorivši ni riječi.

Sjutradan opet bljesnu pučina pod suncem i vladika zaboravi onu sablažnjivu noć.

Ali, uzalud sva ova vedrina, uzalud se bijele grive spokojno igraju po uvalama. Ovo je za vladiku dan rastanka sa morem.

Tog dana on je svojom rukom ključeve grada Budve spustio na dlan đenerala Rukavine.

A pred mrak se njegova vojska, bez razvijena barjaka, pela uza stranu prema Stanjevićima.

Vladika je bio među posljednjima i često se obzirao k moru.

SADRŽAJ POGLAVLJE 14.